

CAPITOLUL II

CONSTITUIREA FONDULUI „S“. REPERE CRONOLOGICE ȘI METODOLOGICE

1. Etapa 1945 - 1948

Contextul istoric definit de aceste limite cronologice stă sub semnul politicii antifasciste, antihitleriste, pentru democrație, paralel cu mereu ascendentă insinuare a ideologiei comuniste și a sovietizării țării, mai ales după 6 Martie 1945. În această ambianță tensionată politic, în plan cultural se constată o tendință de continuitate sau de restituire a valorilor interbelice, necontaminate de fascism, legionarism sau totalitarism, în antiteză cu o direcție ideologizantă, comunistă și sovietizantă, care dorește să constituie o cultură de „partid“ sau „de clasă“. Cea de-a doua direcție culturală este articulată de discursul lui Gh. Gheorghiu Dej din 14 noiembrie 1946, înaintea alegerilor parlamentare, în care se arată că întreaga moștenire culturală trebuie „revalorizată“, întrucât „concepția noastră (comunistă n.n.) nu este o soluție de continuitate cu tradițiile culturale“¹.

La 14 octombrie 1947², la Congresul al II-lea al Uniunii Sindicatelor de Artiști, Scriitori și Ziariști, se instalează definitiv în discursul epocii proiectul „revoluției culturale“, comunizante și proletarizante, care va deborda începând cu anul 1948 în proletcultism și realism socialist. Într-un cadru configurat de

aceste repere ideologice se plasează fenomenul secretizării fondului de carte și publicații.

Anul 1945 deschide, așa cum s-a arătat, prima etapă în constituirea fondurilor interdicționale sau fondurilor secrete în cultura românească postbelică, conform Decretului lege din 2 mai 1945.³ În expunerea de motive, aferentă acestei legi, întocmită de Ministrul propagandei P. Constantinescu - Iași, se arată că această măsură s-a luat în baza prevederilor Convenției de armistițiu pentru „retragerea imediată din circulație a publicațiilor periodice și neperiodice, reproducerilor plastice și grafice, filmelor, discurilor, medaliilor și insignelor metalice, având un caracter de tip fascisto - hitlerist sau conținând elemente de natură a dăuna bunelor relații ale României cu Națiunile Unite și Uniunea Sovietică“. Această prevedere este o adăugire mai comprehensivă la art. 16 din Convenția de armistițiu referitor la „publicațiuni, spectacole și filme fasciste“. Formulările din expunerea de motive sunt fără echivoc. Pe de o parte, ele au rolul de a determina înlăturarea prin aceste măsuri a „otravei fasciste“, iar, pe de altă parte, ele sunt expresia unui partizanat politic, evident marcat de culoarea politică comunistă a ministrului filosovietic, P. Constantinescu -Iași, în sensul că înlăturarea explicabilă a publicațiilor fasciste sau de nuanță fascistă sunt o „condițiune primordială“ pentru „reala democratizare a țării ... pentru cimentarea prieteniei noastre cu toate popoarele iubitoare de libertate și pace“, dar, pe de altă parte, supralicitează necesitatea bunelor raporturi cu U.R.S.S.: „în special cu popoarele sovietice de la Răsărit“.⁴

În Decretul Regal din 2 mai 1945 (vezi anexa I), la art. 2 nu apare formulată această mențiune „specială“, ea având o exprimare succintă, referindu-se doar la „bunele relații ale României cu Națiunile Unite“.

Mecanismul aplicării acestui Decret lege încorporează patru funcțiuni distincte:

a) *întocmirea* listelor de cărți prohibite pe următoarele nivele tematice: legionară, fascistă, hitleristă, șovinistă, rasistă sau „pasagii dăunătoare relațiilor cu Națiunile Unite“. Elaborarea listelor se face dinspre două direcții de lucru: *centrală* (o comisie interministerială, în componența căreia intră reprezentanți din Comisia de armistițiu, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Artelor, Academia Română și Societatea Scriitorilor Români), și *locală* (tipografii, edituri, librării, anticariate, biblioteci, instituții publice deținătoare de fonduri de carte);

b) *scoaterea și predarea* publicațiilor interzise Prefecturilor județene sau Depozitului Oficiului de Hârtie, în vederea distrugerii lor;

c) *depozitarea* pentru consultare restrânsă sau supravegheată în cadrul bibliotecilor care beneficiază de Depozit legal;

d) *funcția punitivă*, vis-à-vis de eludarea legii (amenzi sau detenție), fapt ce marchează importanța politică a acestei legi subtextuale Convenției de armistițiu.

Tematica cărților propuse pentru a fi scoase din circulație evidențiază, în mod nemijlocit, tendințele politice de a înlătura orice suspiciuni vis-à-vis de prelungirea unei ideologii totalitare, iar, pe de altă parte, de a legitima și prin această acțiune opțiunea României de integrare în ofensiva antifascistă a Națiunilor Unite.

O succintă analiză a listei de cărți scoase din circulație delimitează următoarele segmente tematice sau problematice: *lucrările lui I. Antonescu, M. Antonescu* (35 de titluri), *autori fasciști, legionari* (Italo Balbo - „Centuri înaripate“, 1934, Ion Banea - „Ce este și ce vrea mișcarea legionară“, Adolf Hitler - „Discursuri“ și „Mein Kampf“, Vasile Marin - „Fascismul“, Ion Moța - „Cranii de lemn“, Benito Mussolini - „La nuova politica dell Italia“, Corneliu Zelea Codreanu - „Garda de Fier“ etc.), *lucrări antisemite* (A.C. Cuza - „Problema evreiască“, Cuza, A. Gh. - „Naționalismul nazist și democrația iudeo - masonică“, Davidescu M. - „Primejdia

iudaică”, Hacıu N.A. - “Evreii din țările românești” etc.), *lucrări antisovietice și anticomuniste* (Andreescu L. - „Zburăm spre Răsărit”, Aymard Camille - „Bolchêvisme ou Fascisme”, Sever Bocu - „Opt luni la Kiev”, Chivaru I. - „Comunismul”, Diaconu A. - „Cătușe roșii. Din traiul românilor sub stăpânirea comunistă”, Gheorghiu C. - „Am luptat în Crimeea”, Grecea C. - „Să ne ferim de bolșevism”, Ionescu Șt. - „De la Petru cel Mare la Stalin” etc.), *cărți despre Basarabia, Bucovina și Transnistria* (Arbure C.Z. - „Libertatea Basarabiei”, Bănescu M. - „Pe pământul Transnistriei”, Cazacu P. - „Moldova dintre Prut și Nistru”, Ghibu O. - „Ardealul în Basarabia”, Haneș V.V. - „Basarabia noastră”, Mihăescu I. Gib - „Rusoaica”, Netea V. - “Transnistria”, Pădure D. - „Basarabia și Bucovina de Sus”, Popa - Lisseanu, G. - „Basarabia. Privire istorică”, Seișanu R. - “Transnistria românească” etc.), *doctrina corporatismului* (Alexandrescu P.G. - „Corporativismul mussolinian”, Enescu D. I. - „Studiu pentru organizarea profesiunilor”, Marin V. - „Fascismul. Organizarea constituțională a statului corporativ italian”, Angelescu I. - „Așezământul corporativ” etc.), *scrieri literare și filosofice naționalist - creștine* (Crainic N. - „Ortodoxie și etnocrație”, „Nostalgia Paradisului”, „Puncte cardinale în haos”, Davidescu N. - „Naționalismul în presă”, Imbrescu I. - „Apostrofa unui teolog”, Lascarov - Moldovanu Al. - „Evanghelia în război”, Nicolau P. - „Naționalismul constructiv”, Paschia Gh. - „Hristos în strajă”, Roșu N. - „Dialectica naționalismului” etc.), *scrieri polemice despre francmasonerie* (Casian C. - „Ce este Francmasoneria”, Gheorghiu V. - „Francmasoneria”, Mareș N. I. - „Francmasoneria în filonul „Ecaterina Teodoroiu”, Petrescu T. - „Conspirația lojilor. Francmasonerie și creștinism” etc.), *scrieri filogermane* (Cotoranu D. - „Viața și forța Germaniei de azi”, Cuza A.C. - „Ce am văzut în Germania”, Hacman N. - „Renașterea Germaniei ca putere mondială”, Ionescu C. - „Munca în Germania național - socialistă”,

Leon N. Gh. - „Noua economie germană“, Raiu M. - „Femeia în Marele Reich“ etc.), *scrieri filoitaliene* (Cosma A. - „Il nuovo ordine italo - romeno“, Fălcoianul A. - „Ce-am văzut în Italia fascistă“, Ionescu Muscel P. - „Viața socială în Italia de astăzi“, Marcu Al. - „Aspecte italiene“, Popescu D. - „Italia de astăzi“ etc.), *scrieri filojaponeze* (Appelius M. - „Japonia de azi“, Bufnea I. - „Pe drumuri japoneze“, Timuș I. - „Japonia de ieri și de azi“ etc.), *scrieri filospaniole* (Arraras I. - „Le Général Franco“, Dragomir I. - „Vin din Spania“, Florescu Th. - „O țară care reușește: Spania“ etc.), *scrieri împotriva Angliei* („Irlanda în infernul englez“, Lymington L. - „Foamete în Anglia“, Appelius M. - „India. Țara lui Ghandi“ etc.).

Alături de aceste teme cuprinse în cărțile scoase din circulație au fost radiate, de asemenea, din circuitul public almanahurile, calendarele, precum și, în cvasitotalitate, *atlasele, ghidurile și pliantele turistice* ale României, întrucât ele încorporau și date despre Bucovina și Basarabia, dorindu-se așadar anularea imperativă a memoriei sau a imaginii României interbelice.

O nouă ediție a repertoriului publicațiilor interzise apare în 1946, intitulată „Publicațiile scoase din circulație până la 1 iunie 1946“, cuprinzând o listă mult mai completă. Dacă ediția din 1945 însuma un număr de 616 titluri, cea din 1946 este amendată cu publicații și periodice, distribuite în funcție de limba în care au fost redactate: în limba română (762 titluri), în limba italiană (243 titluri), în limba franceză (111 titluri), în limba germană (120 titluri), în limba maghiară (607 titluri), având tematici similare celor cuprinse în ediția anterioară.

Aplicarea art. 16 din Convenția de armistițiu a stat sub *semnul urgenței*. Înainte de apariția Decretului lege din 2 mai 1945, Președinția Consiliului de Miniștri, prin adresa nr. 300707 din 20 ianuarie 1945, dispune scoaterea din circulație a „publicațiilor de

propagandă nazistă“ sau „alte documente sau materiale care ar putea influența în rău bunele relații dintre noi și aliați“.⁵

Reconstituirea *mecanismului* de transmitere sau de comunicare a unei asemenea decizii pune în evidență, pe de o parte, ierarhiile de decizie și execuție, iar, pe de altă parte, anumite disfuncțiuni sau chiar formulări echivoce vizând această acțiune. Astfel, ordinul de executare în plan local, în cazul bibliotecii universitare, vine dinspre rectorat spre bibliotecile de specialitate. În adresa nr. 123/9 februarie 1945, semnată de Al. Borza - rector și I. A. Vătășescu - secretar general, către Institutul de Istorie Națională, se comunică necesitatea scoaterii publicațiilor interzise, arătându-se că nu s-a primit încă răspunsul de executare a ordinului. La 17 februarie 1945, directorul Institutului, I. Moga, înaintează, în cele din urmă, o listă cu 75 de cărți scoase din circulație (vezi Anexa II). Semnificativ este faptul că, deși în forma dactilografiată, ca director al Institutului este trecut prof. I. Lupaș, numele lui este șters, iar în locul acestuia semnează I. Moga. Trebuie menționat că o parte dintre lucrările istoricului I. Lupaș vor face obiectul cenzurii; astfel, în listele din 1948, nouă dintre lucrările sale sunt trecute în rândul lucrărilor interzise.

Reluările dispozițiilor Președinției Consiliului de Miniștri în alte formulări vădesc neclaritatea și echivocul în executarea lor. Într-o adresă din 6 martie 1945 a rectorului către conducerea Institutului de Istorie Națională se cere „să se *distrugă* (s.n.) toate materialele și documentele aflate la instituția dvs., de natură a influența în rău bunele relații dintre noi și aliați (tablouri, fotografii, cărți etc.)“.⁶ Deci se cere o acțiune mai radicală, adică nu doar scoaterea publicațiilor, ci și distrugerea lor. În același document se face mențiunea că adresa nr. 300707 din 20 ianuarie 1945 a fost comunicată rectorului în 26 februarie de către Chestura Poliției Municipiului Sibiu, iar la sfârșitul adresei se atenționează în mod categoric direcțiunea institutului că de „neexecutarea acestei

dispoziții rămâneți personal responsabil“. Această adresă este, așadar, mai tranșantă, atât din punct de vedere al cerințelor enunțate în ea (distrugerea materialelor și documentelor și, deopotrivă, formularea responsabilităților executantului), precum și prin asocierea ca semn al importanței acțiunii la transmiterea deciziei a unui organism „special“, care este Chestura Poliției. Întrucât această acțiune plana în echivoc și contrarietăți, la 19 martie 1945, rectorul solicită Institutului de Istorie elaborarea unor „măsurî unitare și controlabile“⁷ în acest sens.

Evoluția politică a spațiului românesc după 1947, odată cu abdicarea forțată a Regelui Mihai, înscrie definitiv România în procesul comunizării și sovietizării.

Discursul politic al noilor guvernânți comuniști reverberează cu promptitudine în fenomenul controlului și al cenzurii cărților și publicațiilor, concretizată în „*operația de dezinfectare a sectorului cuvântului tipărit*“⁸. „Index librorum prohibitorum“ este expresia irepresibilă a spaimelor ideologiilor bolșevice, datorită impactului mare pe care îl are cuvântul tipărit într-o lume românească, de tradiție funciar - democratică, violentată acum „*manu militari*“ de comunismul sovietic și de uneltele, în bună parte, apatride existente în țară, iar, pe de altă parte, el este seismograful evoluției discursului ideologic al zilei. Așadar, audiența cuvântului tipărit este o premiză în ofensiva ideologică, aspect conștientizat cu pregnanță de autoritățile comuniste: „cel mai de seamă mijloc de propagandă era cuvântul tipărit“⁹. Controlul cuvântului tipărit se putea executa prin *supravegherea* din ce în ce mai drastică a activității editoriale („în ultimii ani editarea lucrărilor cu conținut reacționar a fost din ce în ce mai rară, până când, la un moment dat, a ajuns cu neputință“¹⁰), prin *acțiunea de epurare* a cărților din biblioteci, anticariate și librării, argumentată de un cadru legislativ creat prin Decretul lege din 2 mai 1945 („problema epurării cărților cu conținut

reacționar s-a pus din primul moment al răsturnării regimului antonescian⁽¹¹⁾).

Dacă prin aceste două acțiuni se poate plasa campania de salubritate ideologică prin carte în zona *controlabilului*, există însă mărturisită și o zonă a *necontrolabilului*: „una din cauzele principale care cere continuarea acestei operații este exodul bibliotecilor particulare în anticariate. Neconținut pe piață se varsă mii de cărți, în care sunt expuse pe larg teoriile otrăvitoare ale imperialismului”.¹²

Războiul cărților este consecința unei ofensive plasate în „cassus belli” și circumscrisă *luptei de clasă*, concept care se cristalizează în această perioadă și care va articula întreaga ideologie comunistă în perioada următoare: „Ascuțirea luptei de clasă în țara noastră în condițiile trecerii de la democrația populară la socialism face ca lupta dusă pe plan ideologic de clasa muncitoare împotriva ideologiei reacționare să fie din ce în ce mai înverșunată”.¹³

Prefața la cartea intitulată „Publicațiile interzise până la 1 mai 1948” este un rezumat al tezelor constitutive ideologiei comuniste a acestei perioade. Excursul care însoțește lista de cărți prohibite este, deopotrivă, o argumentație la acțiunea de epurare, precum și o succintă etalare a *componentelor ideologiei* comuniste, care se regăsesc apofatic în enumerarea cărților ce nu mai au circulație publică, deci intră într-o negație virtuală. Spre deosebire de perioada anterioară se remarcă o restructurare a tematicii cărților prohibite, în sensul că, pe prim plan sau drept corolar generic și intransigent, este repudierea cărților care slujesc ideologia *imperialistă*. Imperialismul ca „otravă ideologică” este asociat *fascismului* și *antisovietismului*. O altă componentă este negarea *partidelor istorice*, național - liberal, național - țărănesc și a „social - democrației de dreapta, trădătoare”, în antiteză cu „ideologia clasei muncitoare”. Comunismul se definește, de

asemenea, prin negarea „individualismului, șovinismului, superstițiilor“, a „civilizației occidentale“ și a antisemitismului.¹⁴

Există așadar o *amalgamare* a componentelor ideologice, care vizează atât elemente de sorginte autohtonă: legionarism, partide istorice, monarhie, antisemitism, cât și cele de sorginte externă: occidentalism, imperialism, antisovietism. Construite pe un discurs în care prevalează antagonismul ireconciliabil dintre ideologia comunistă, a clasei muncitoare, aflate într-o ipostază sintagmatică cu tot ceea ce înseamnă Uniunea Sovietică („imperialismul în lupta sa împotriva clasei muncitoare din întreaga lume și, în special, împotriva Uniunii Sovietice“ - din nou o alăturare a unor componente ideologice naționale cu cele alogene: clasa muncitoare și Uniunea Sovietică, fapt ce determină în subsidiar construirea unui nou tip de imperialism), componentele ideologiei comuniste și-au asociat și un *vocabular adecvat*, recunoscut pregnant prin adjectivare. Astfel, ideologia non-comunistă și, implicit, non-sovietică este prezentată prin calificative de la cele mai temperate („propagandistic“), până la cele mai vituperante („grosolan“, „calomnios“, „fals“, „retrograd“, „reacționar“, „șovin“, „dușmănos“, „exploator“, „otrăvitor“, „trădător“, „sălbatic“, „criminal“ etc.). De cealaltă parte, doctrina comunistă, pro-sovietică, și a clasei muncitoare este asociată atributelor de: „progresist“, „democratic“, „dreaptă“, „justă“ etc. Noțiunea de comunism nu apare în această prefață, ea fiind recognoscibilă indirect în formulări de genul: „ideologia socialistă“ sau „socialism“ sau „ideologia clasei muncitoare“. Radicalizarea mesajului comunist predispune la o analiză mai atentă a autorității ideologice, vis-à-vis de cărțile interzise. Astfel, se operează o distincție netă între aparența și realitatea cărții, mai exact între titlu și conținut: „volumul de față ne va da prilejul atunci când îl vom parcurge să descoperim titluri ce par la prima vedere cu totul inofensive, dar în care s-au strecurat cu abilitate cele mai dușmănoase idei la adresa clasei muncitoare

sau a populațiilor conlocuitoare din țara noastră¹⁵. Mai târziu, se ajunge la o asociere fără discernământ a autorului cărții cu conținutul cărții, adică este prelevat ca argument ideologic doar numele autorului, făcându-se similitudine între „index librorum” și „index auctorum” sau o confuzie între biografia și bibliografia autorului.

Din punct de vedere al *elaborării tehnice* a listei de cărți interzise din 1948 trebuie menționat faptul că, față de cele 2.000 de titluri incluse în ediția 1946, acum se ajunge la 8.000 de titluri. Elaborarea listelor de publicații interzise s-a făcut de către *Serviciul edituri și control* al Direcțiunii literare din Ministerul Artelor și Informațiilor, iar perioada de elaborare a acestor liste s-a întins între decembrie 1947 și 1 mai 1948. Dacă listele cu publicațiile scoase din circulație din 1945 și 1946 au făcut obiectul Comisiei pentru aplicarea art. 16 din Convenția de armistițiu, deci al unui organism *ad-hoc*, cu funcționare într-un moment creat de o situație politică acută, după 1947 se creează însă o direcție definitiv instituționalizată în organigrama executivului, care avea în principal un rol de control și de supraveghere, perfect integrată în eșafodajul ideologic comunist, metamorfozat în următoarele decenii în arhicunoscuta Direcție Generală a Presei și Tipăriturilor.

Alături de excursul ideologic care prefațază lista din 1948 este elaborat și un set de „indicațiuni generale”, în care sunt asociate îndrumările tehnice sau strict bibliografice, construite pe mai multe criterii. Primul criteriu este cel al *selecției*: „Se vor scoate din circulație numai edițiile indicate în broșură. Atunci când datele bibliografice lipsesc, lucrarea se va îndepărta numai pe baza numelui autorului și a titlului volumului” sau unele ediții de autori clasici sunt interzise pentru spiritul fascist în care s-a făcut editarea cărților, „sunt interzise prin urmare numai edițiile din clasici precis indicate în broșură”. În același context al selecției se procedează la cosmetizarea publicațiilor care conțin material

iconografic sau cartografic, indezirabil: „Orice hărți care înglobează între granițele Republicii Populare Române teritorii care nu-i aparțin sunt interzise. Hărțile din cuprinsul diferitelor lucrări științifice vor fi puse în acord cu granițele țării prin diferite procedee (hașurare, decupare etc.) dar numai atunci când ele nu pot fi eliminate total. La fel se va proceda cu stema regală sau cu alte însemne ale fostei dinastii“.

Al doilea criteriu este cel legat de *abordarea globală* în executarea scoaterii publicațiilor: „Toate manualele școlare anterioare anului 1947 sau care nu figurează pe tabloul oficial al manualelor aprobate de Ministerul Învățământului Public sunt din capul locului interzise, fără a mai fi necesară menționarea lor expresă în prezenta broșură“ sau „sunt interzise toate calendarele, almanahurile populare etc. de orice fel din perioada 1938 - 1944“¹⁶.

Al treilea criteriu este cel *apodictic*, adică cel referitor la cărțile interzise din principiu, datorită autorilor lor: „Orice lucrări, datorate următorilor autori, indiferent dacă sunt sau nu trecute în broșura de față, sunt interzise din principiu“ (vezi Anexa nr. III). Există, așadar, o gradualitate (selecție - globalitate - apodicție) în mecanismul interdicției, vis-à-vis de operațiile necesare din punct de vedere biblioteconomic, fapt ce edifică în mod indirect asupra ofensivei ideologice preconizate. În concluzie, lista „Publicațiilor interzise“ în 1948 este deosebit de importantă, atât prin masivitatea ei, cât și prin domeniile cenzurate și, de asemenea, ea încheie perioada de achiziții ideologice referitoare la cărți, dintre 1945 - 1947, și prefățează, în linii mari, următoarele liste interdicționale.

2. Etapa 1948 - 1965

Plasată ca epifenomen în campania irepresibilă a ideologiei comuniste, fenomenul interdicției publicațiilor este articulat de un moment decisiv în discursul politic comunist și anume de articolul

lui Leonte Răutu, membru al Comitetului Central al P.M.R., apărut în „Lupta de clasă”, nr. 4/1949 și intitulat „Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale”. Adjudecându-și deplin puterea politică, apoi pe cea economică prin actul etatizării din iunie 1948, precum și puterea de decizie în domeniul cultural și al învățământului, prin Legea organizării învățământului și prin reorganizarea Academiei după modelul sovietic, comunismul din România își etalează neconcesiv autoritatea și în perimetrul științific, prin transformarea acestuia în instrument ideologic. Elaboratul ideologic al lui Leonte Răutu privind cosmopolitismul și obiectivismul a fost prefațat de o serie de acte politice explicite în ceea ce privește ruperea legăturilor cu Occidentul și amplasarea totală a României la sistemul sovietic, prin acceptarea fără șovăire a mandarinatului ideologic al Moscovei. Astfel, în 1948, este denunțat acordul cultural dintre Franța și România, semnal decisiv asupra clivajului tot mai mare dintre România și cultura europeană.

Leonte Răutu, în articolul său, enunță axiomatic „aplicarea consecventă și intransigentă a spiritului de partid în știință”. Întreaga dezbatere lansată de ideologul comunist se focalizează asupra criticii a două concepte: cosmopolitismul și obiectivismul. Condamnarea cosmopolitismului vine dinspre tendința vădită, așa cum s-a arătat mai sus, de a izola și cultural popoarele sovietizate, de a le restrânge într-o geografie ideologizată, de a institui Cortina de Fier asupra comunicării cu spațiile culturale europene. Se militează pentru o cultură „proletară ca fond și națională ca formă”, făcându-se o confuzie evidentă a *valorilor culturale cu valorile ideologice*. În același cortegiu al confuziilor voite, se asociază o anumită dimensiune națională proletariatului și o alta burgheziei, *extrapolându-se o identitate națională doar la nivelul unei clase*, într-o sinecdocă falsă, în condițiile în care naționalul prin definiție își are, în primul rând, o determinare etnic integratoare și nu una

secesionistă, de clasă. În aceeași manieră, autorul recurge la o substituire factice a *valorilor universale cu internaționalismul*, care nu este altceva decât o reducere a universalității la nivelul universalismului proletar. Toate la un loc exprimă în logica autorului o pervertire semantică în manieră ideologică a noțiunilor de național și universal.

Cosmopolitismul este plasat într-o ipostază sintagmatică capitalismului: „Cosmopolitismul e una dintre cele mai periculoase manifestări ale influenței capitaliste în conștiința oamenilor“¹⁷

Obiectivismului îi este rezervată o critică dinspre recuzarea științei „burgheze“, care nu a subscris la o determinare exclusiv socio - economică a creației, culturii și care a pledat pentru un statut autonom, al științei și culturii, al obiectivării lor doar în planul valorilor. Din această perspectivă, Leonte Răutu contestă orice merit al culturii și științei burgheze, aducând-o la rampa „criticii necruțătoare făcute de clasicii marxism - leninismului“. Orice concesie făcută în procesul evaluării științei și culturii burgheze este calificată drept „obiectivism vegetarian“¹⁸.

Critica celor două concepții descoperite de ideologia și doctrina comunistă se prelungește cu „aceeași mânie proletară“ și asupra câmpului metodologic în care ele se plasează: *comparativismul*, în cazul cosmopolitismului („Opinia publică sovietică, intelectualitatea sovietică au condamnat încercările de a reînvia teoriile comparatiste în literatură și artă“) și *formalismul*, în cazul obiectivismului („În teoria literară domneau concepțiile lui Titu Maiorescu, acest pontif al formalismului în artă“).

În sfârșit, o ultimă confuzie construită în laboratorul aceleiași ideologii este cea dintre *regimul sovietic și cultura rusă sau slavă*. Antisovietismul, privit ca o consecință a atitudinilor anticomuniste, promovat de o cultură care se dorește a se menține în cadrele democrației și a non-angajării ideologice, este glisat, în opinia lui L. Răutu, în zona antirusismului și a antislavismului dintr-o voită

lipsă de discernământ, etalată de respectivul corifeu comunist. „Trebuie menționat că spiritul cosmopolit în știință este strâns legat de ura feroce împotriva Uniunii Sovietice, împotriva culturii sovietice, împotriva culturii ruse și a oamenilor de cultură ruși.”

Reperete teoretice ale lui Leonte Răutu în demersul său, care este o adevărată platformă ideatică a aplicării „revoluției culturale”, lansate de noua putere comunistă din România, sunt: V.I. Lenin, I.V. Stalin, A. Jdanov, Ana Pauker, Gh. Gheorghiu Dej. Toate ideile lui Leonte Răutu sunt puse într-un discurs intolerant și belicos din punct de vedere al exprimării lor: „Înarmați cu teoria marxist-leninistă și cu experiența oamenilor științei și culturii din Uniunea Sovietică, să ducem un război necruțător împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez, un război necruțător împotriva ploconirii în fața culturii occidentale, imperialiste, un război necruțător împotriva oricăror influențe ale ideologiei burgheze în rândurile noastre”.¹⁹

Această succintă, dar necesară, analiză a războiului ideologic lansat de L. Răutu asupra cosmopolitismului și obiectivismului burghez, traduce în mod indirect reperete care au guvernat întreaga ofensivă asupra cărților incompatibile ideologiei comuniste. Există însă, în textul lui L. Răutu, trei referiri explicite asupra inoportunității a unui anume gen de carte în climatul cultural al noii vremi. Prima se referă la publicațiile lui L. Pătrășcanu: „În unele librării și biblioteci *mai circulă și astăzi cartea trădătorului Pătrășcanu* (s.n.), „Curenți și tendințe în filosofia românească”²⁰, a doua se referă la publicațiile Academiei Române, suspecte de cosmopolitism: „Una din focarele cosmopolitismului era vechea Academie Română. Ajunge să spunem că publicațiile ei, aproape fără excepție, *apăreau numai în limbi străine*”²¹ A treia referire este cea în care se critică influențele cosmopolite și pozitivistice ale cărții lui C. I. Gulian, scrise cu trei - patru ani în urmă, dar „aceasta

nu ne scutește de obligația de a supune aceste cărți unei analize critice, cu cât *ele mai au circulație și astăzi*²².

Lista de cărți nedifuzabile, publicate în 1949, continuă tematica și seria autorilor aflați în interdicția anilor precedenți, adăugându-se însă domenii noi, unele inspirate de corecțiile ideologice lansate în 1948. Se continuă augmentarea listei cu *tematică „naționalistă”*, reprezentată de unele opere ale lui: Gh. Brătianu, S. Mehedinți, Z. Păclișanu, L. Blaga, O. Denușianu, D. Caracostea, V. Pârvan, I. Lupaș, O. Ghibu etc. Sunt introduse în continuare, pentru prima dată în listă, *lucrări de referință* care încorporează o întinsă zonă bibliografică, fapt ce denotă o tendință de exhaustare a unui larg câmp informațional sau, mai bine zis, evitarea posibilității de a avea acces asupra informației bibliografice care conține, în totalitate sau parțial, cărți indezirabile. Astfel este cazul lucrării lui I. Crăciun - „La contribution roumaine à l’historiographie générale. Bibliographie 1927 - 1938”, București, 1938. În același cadru de informație repertorizată sunt puse sub restricție *amare*, care configurează serii întinse în timp de informație dintr-un anumit domeniu: Anuarul Arhivei de Folclor 1935-1945 sau Anuarul Institutului Geologic al României 1926-1934 (ultimul, probabil și dintr-o vădită precauție de a secretiza o informație de importanță strategică).

Componenta tematicii *cosmopolite* este recognoscibilă în lucrări care, pe de o parte, vădesc preocupări de cercetare românească, tangente unei problematici europene, cum sunt cele ale lui: Gh. I. Brătianu - „Les Vénétiens dans la Mer Noire au XIVe siècle” (1939), O. Boitoș - „Une correspondance française concernant le Congrès de Berlin - 1878” (1931) și care, totodată, prin cercetarea istorică abordată, sondează teme și zone incomode pentru noua paradigmă a istoriografiei româno - ruse. În aceeași categorie de lucrări cosmopolite sunt cărțile traduse în limbi străine, apărute peste hotare și care cercetează o problemă românească, precum: I.

Biberi - „Étude sur la littérature roumaine contemporaine“ (Paris, 1937).

Seria lucrărilor cosmopolite este foarte variată, ea culminând cu interdicția factice a unor lucrări care nu sunt convergente cu un *nou tip de moralitate* sau pudoare, elaborat de „puritanismul“ comunist: I. Westfried - „Instinctul sexual“ (1928) sau „Stelele Hollywood-ului vorbesc femeilor despre dragoste, frumusețe și cariera lor“ (Ed. Forum, București, f.a.).

Un alt segment tematic, nou introdus, este cel al cărților sau revistelor aferente bisericii catolice (în 1948 a fost desființat cultul greco - catolic, ca expresie nedisimulată a tendinței de rupere a legăturilor cu Occidentul, fiind elaborată totodată o nouă lege a cultelor): „Le civiltà cattolica“ - revistă apărută la Roma. În același context al controlului ideologic, executat în mod explicit asupra cultelor și a religiei în general, se plasează și cărțile care promovează teme legate de *religie populară*, de religie trăită la nivelul colectivității: „Viața și minunile Maicii noastre, Paraschiva“, „Viața și minunile Sfântului și marelui Mucenic, Dimitrie“, „Suferințele Domnului nostru Isus Hristos“ etc. Pe de altă parte, ofensiva ideologică comunistă, nedisimulat ateistă, încearcă să dinamiteze o literatură care a avut cel mai mare impact în psihologia religioasă, a indivizilor și colectivității. Alăturat acestui segment tematic se înscriu interdicțiile cărților despre fenomenele paranormale: „Trepeticul cel mare sau cartea de semne“ sau despre superstiții Segall S. - „Credințe, datini, superstiții“.

O altă tematică, ejectată de ideologia comunistă, în contextul cărților interzise este cea legată de *sionism*, care a primit o puternică critică și condamnare. Această tematică a fost reprezentată de nenumărate titluri și variați autori: „Drumul spre eliberare. Statul iudeu. Guvern evreiesc. Putere armată“, editat de Uniunea Sioniștilor Revizioniști din România, București, f.a., „Scrisoare către evrei“, „Scripture Gift Mission“, Londra, f.a., Goldstein M.

- „Israel acuză!“, București, 1946, Benary M. - „Kibuț și Kvuța“, București, 1945, Zissu Al. - „Nu există cult mosaic“, București, f.a. Unele dintre titluri vădesc, pe lângă repudierea sionismului, tendința de anulare a identității culturale și profesionale a comunității evreiești: „Lernt Idiș“, București, 1947, Weingarten - „Mikra'a“, Abecedar ebraic, București, 1947, Weindenfelt I. - „Abecedar“ (idiș), București, 1945 etc.

Nu lipsită de importanță este detășarea pe care o afirmă cu orice ocazie ideologia comunistă din România față de fosta mișcare socialistă și social - democrată din România, fapt ce argumentează criticile profesate în prefața ediției din 1948 a cărților interzise, vis-à-vis de „social - democrația de dreapta trădătoare“. Acest aspect introduce un alt segment tematic al cărților interzise, cele tipărite de Editura Socialistă și fosta editură a Partidului Social -Democrat, cu excepția următorilor autori: Marx, Engels, A. France, R. Luxemburg, Plehanov și Anton Sinclair (cf. Anexa IV).

Analiza listelor de cărți dovedește faptul că regăsirea puñctuală în tematica cărților scoase din circuitul public recompune complexitatea unui fenomen ideologic, inedit prin dimensiunea sa, prin intransigența mărturisită și care a aruncat cultura română într-o eclipsă care tindea să devină totală.

Dispozițiile de interdicție sau scoatere a cărților erau însoțite, în majoritatea cazurilor, de *instrucțiuni* de aplicare. O astfel de instrucțiune „referitoare la trierea (epurarea) cărților pentru biblioteci“, elaborată în 1950 -1951 aduce un plus de informație privind modul de operare în cadrul bibliotecilor a acestor dispoziții, precum și asupra consecințelor directe pe care le au asupra funcțiilor bibliotecii. Sunt formulate în mod detaliat care sunt cărțile cu *tematică interzisă* și care sunt epurate: cărți fasciste (1937 - 1944), antirusești, anticomuniste și antimarxiste, „cărțile polițiste cu excepția clasicilor genului (ex. Doyle), cărțile pornografice Pitigrilli, Lawrence, Segur“, „cărțile de aventuri

colecția celor 15 lei“, „femeile celebre“ etc., traduceri din literatura anglo-americană din perioada 1920 - 1945, „cărțile ocultiste neștiințifice, cărțile de visuri“, „manuale de școală elementară și liceu din perioada 1920 - 1948“, „statutele partidelor politice“ și a celor „fasciste și legionare“ etc.

Un alt capitol tematic este cel al cărților care se treceau în fondurile „*bibliotecii documentare*“: „clasicii literaturii filosofice și științei în general când sunt comentați de persoane a căror operă este interzisă sau trecută în documentare, ex. Kant, comentat de Rădulescu - Motru sau Petrovici“, apoi cărțile de știință ale căror autori sunt „criminali de război, fugiți din țară“ și „cărțile de științe cu conținut tendențios“, „lucrările de istorie și geografie care conțin problema Basarabiei“, „lucrări cosmopolite ex. Jules Romain“, „materiale, regulamente, tratate etc. din 1916“, „legile și instrucțiunile ce le însoțesc din 1920 - 1945“, „cărțile marxiste, socialiste, democratice, care nu mai corespund actualelor împrejurări, ex. cărțile apărute în biblioteca socialistă“, precum și „toate periodicele afară de cele curente“. Tot în cadrul bibliotecii documentare intră în întregime autori precum: Maurois, Gidé, Malraux, Kipling, Papini, E. Văcărescu, I. Agârbiceanu, L. Blaga, L. Rusu, C. C. Giurăscu, I. I. Brătianu, Em. Bocuța, I. Lupaș, N. Mărgineanu, S. Manuilă, E. Speranția etc. Celelalte publicații sunt trecute la *biblioteca liberă*. Odată cu această *structură a interdicției* aferentă bibliotecii, este stabilită și *metodologia accesului* cititorilor în zona acestor fonduri, decelându-se trei nivele. Un prim nivel este cel referitor la *biblioteca interzisă*, care „nu poate fi consultată de nimeni, fără aprobarea unor foruri ce se vor stabili mai târziu“. Al doilea nivel este cel configurat de *biblioteca documentară*, care poate fi consultată de personalul științific al universității și de studenți, „cu recomandarea profesorilor respectivi“. Al treilea nivel este acela al *bibliotecii libere*, care este supus și el unor restricții pe criterii aleatoare, în sensul că

„responsabilul de bibliotecă *poate refuza oricând* (s.n.) o carte unui cititor când *i se pare* (s.n.) că această carte nu corespunde spiritului nou democrat, cerând apoi lămuriri de la forurile ce se vor stabili“.

Acțiunea de interdicție a cărților lansate de noul regim comunist predispune biblioteca unui nou model de organizare și funcționare. Dacă structura organizatorică a bibliotecii este în mod normal determinată de *funcțiunile sale*, acum se urmărește o subordonare a criteriilor strict *biblioteconomice* celor *ideologice*. Astfel, biblioteca este structurată pe nivelele: *interzis, documentar și liber*, infirmându-se în ultimă instanță virtuțile esențiale ale bibliotecii, acelea care îi conferă o destinație publică, definiția și rosturile ei în acest caz se plasează într-o contradicție „in rem“²³.

Aplicarea deciziilor referitoare la cărțile interzise în cadrul bibliotecii universitare din Cluj s-a făcut pe cele două paliere de funcționare: central și departamental (bibliotecile filiale de facultăți). În virtutea unor adrese emise de direcțiunea Bibliotecii Centrale Universitare, bibliotecile filiale înaintau lista cărților epurate care, într-un interval de la 1 - 6 luni, erau predate delegatului unității centrale, așa cum rezultă dintr-o adresă din 5 noiembrie 1949 a Bibliotecii Facultății de Drept către direcțiunea Bibliotecii Centrale Universitare.²⁴

Regimul interdicțional asupra publicațiilor s-a extins și vis-à-vis de cărțile, periodicele care au provenit de peste hotare. După 1948 - 1949, achiziția publicațiilor de peste hotare se realiza în mod centralizat de către Serviciul de Materiale din componența Ministerului Învățământului Public, așa după cum rezultă dintr-un act convențional din 6 octombrie 1951 al direcțiunii Bibliotecii Centrale Universitare.²⁵ Achiziționarea centralizată de publicații străine pune, așadar, sub un control sever accesul la informația cultural - științifică provenită din afara granițelor țării. Cu toate acestea există o permanentă aprehensiune a autorităților privind intrarea publicațiilor străine pe căi necontrolabile. Astfel, în

circulara nr. 1134/1952 a Ministerului Învățământului se arată că, deși tipăriturile din țările capitaliste sunt controlate și clasificate de Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, în conformitate cu Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 343/1952, intitulată „Regulamentul privind importul materialelor de presă și editură, clasificarea, păstrarea și folosirea acestora“, există însă cărți străine care intră în biblioteci pe canale neoficiale, „astfel de materiale sunt aduse în țară de către *diverse persoane din străinătate, cetățeni români sau străini* (s.n.), acestea trebuiesc trimise spre clasificare imediat după primirea lor, iar până atunci *circulația lor este interzisă* (s.n.)“.²⁶

O preocupare specială a constituit-o și punerea sub interdicție a materialului cartografic din deținerea bibliotecilor. Secretizarea hărților se produce dinspre *rațiuni strategico - militare* („instituțiile, întreprinderile și autoritățile care, prin natura serviciilor și atribuțiilor ce le revin, folosesc hărți militare la scară mai mare decât 1:1.000.000, pot deține asemenea hărți numai cu aprobarea Marelui Stat Major“)²⁷ și dinspre o *motivație politică* („hărțile care reprezintă teritoriul R.P.R., Uniunii Sovietice și a celorlalte țări de democrație populară sunt socotite documente secrete“)²⁸. Aceste hărți au următorul statut, stabilit în adresa nr. 1888/18 mai 1952 a Miliției jud. Cluj: a. li se întocmește o evidență specială; b. „se vor păstra numai în case de fier încuiate“; c. „mănuirea lor se va face numai de persoane verificate din punct de vedere al *devotamentului* (s.n.)“; d. „pentru păstrarea acestor documente la fiecare departament să fie numită o persoană care să răspundă de evidența lor“; e. „încredințarea acestor documente în afara birourilor respective să se facă numai pe bază de semnătură ... fiind interzis a se copia, fotografia, multiplica sau încredința altor persoane“; f. „hărțile militare nu pot fi copiate, fotografiate sau multiplicare fără aprobarea Marelui Stat Major“; g. „dispariția oricărui document

de natura celor de mai sus va fi imediat anunțată organelor respective de securitate, precum și Marelui Stat Major“.²⁹

Dincolo de miza ideologică pe care o constituie cuvântul tipărit, în plan secundar, cărțile și periodicele interzise intră și în atenția serviciilor de cadre ale instituțiilor comuniste, în sensul că aceste publicații puteau constitui *piese probatorii pentru biografii „compromise“* politic și care sunt utilizate frecvent de organele speciale de anchetă. Astfel, într-o adresă a Comitetului Provizoriu Județean Cluj, serviciul cadre, către Biblioteca Universitară cu nr. 10338/1950, se cere a i se pune la dispoziție „calendarele de perete și calendarele almanah pe anii 1934 - 1939 ale fostului Partid Național - Tărănesc, fiindu-ne necesare pentru a extrage anumite date în legătură cu unele cercetări ce sunt în curs“.³⁰

Decesul lui I.V. Stalin în 1953 aduce corecții masive în discursul politic al vremii, fapt ce se reflectă nemijlocit și în fenomenul interdicțional al publicațiilor, prin repudierea unor publicații care au stat sub semnul stalinismului, al antititoismului sau a unor publicații care au ca autori lideri comuniști compromiși (ex. Iosif Chișinevschi, Miron Constantinescu, Mihail Roller) sau ale unor lideri aflați în funcție și care își renegau acum propriile publicații din anii precedenți (ex. Gh. Gheorghiu Dej, Chivu Stoica), publicații care făceau apologia kominformului (Silviu Brucan, Vl. Colin etc.). Toate aceste modificări în optica politicii comuniste se regăsesc în cataloagele alfabetice ale cărților interzise publicate între 1955 și 1956.

În 1956, la Congresul al XX - lea al P.C.U.S., se lansează acțiunea de destalinizare, fapt ce se reflectă și în lista cărților, publicate în același tip de cataloage, de la nr. 1 - 8, cuprinzând cărți editate până în 1962 inclusiv.

În anul 1957 sunt elaborate de către Ministerul Culturii „Instrucțiunile nr. 198“, care aduc noi reglementări privind fenomenul interdicțional al cărților. Se constată, în primul rând,

o nouă definiție, mai largă, mai neutrală, a cărților supuse acestui fenomen, și anume „cărți învechite sau de prisos”. La prima vedere, această denumire ar putea exprima un proces uzual, petrecut în fiecare bibliotecă, de scoatere a unor publicații depășite științific sau aflate într-o uzură fizică. Ceea ce însă conferă o atenție specială acestei acțiuni este faptul că în comisiile regionale, raionale, de epurare a cărților intră și delegați ai aparatului de stat (ai secțiilor de învățământ, puternic politizate, de pe lângă comitetele raionale sau regionale), precum și faptul că listele se întocmesc conform cataloagelor elaborate după criterii ideologice în baza H.C.M. 1542/1951. Mai mult decât atât, listele de scoatere a cărților vor avea regim de *corespondență oficială cu caracter confidențial*. De asemenea, cărțile scoase vor fi gestionate în *fondul special* (existent la bibliotecile care au fost nominalizate să dețină astfel de fonduri). Articolul 11 al acestor instrucțiuni evidențiază, totodată, imperfecțiunile constatate în ceea ce privește eliminarea în totalitate a lucrărilor „editate înainte de 30 decembrie 1947”, lucrări care nu au fost cuprinse în „listele editate de Ministerul Culturii”. Din aceste motive sunt constituite „colective alcătuite din cadre competente (profesori, *propagandiști* (s.n.), agronomi, medici etc.), care să verifice conținutul fondurilor de cărți din aceste biblioteci”³¹. Aceste cărți, „scăpate” din acțiunile de epurare anterioare, vor fi selectate după două criterii: „tipăriturile care prezintă sau conțin materiale cu caracter antidemocrat, antimarxiste sau ostile păcii între popoare” și „lucrări depășite din punct de vedere politic și științific”.

Instrucțiunile nr. 198 din 1957 mărturisesc, așadar, indirect, deficiențele existente într-un mecanism care se revendica la început atotcuprinzător și perfect.

În plan local, executarea scoaterii de cărți supuse interdicției, în perioada 1957 - 1959, se realizează de către comisii formate din directorii bibliotecii și câțiva bibliotecari, șefi de servicii. Astfel,

prin procesul - verbal nr. 360/1959 al Bibliotecii Universității „Bolyai“ din Cluj, comisia compusă din directori și trei bibliotecari procedează la scoaterea unui număr de 2.043 volume, cuprinzând 386 de titluri. Analiza listelor evidențiază în principal publicații staliniste, cu o variată cuprindere tematică, în limbile română, maghiară și germană, cu autori, de asemenea, de o mare diversitate, dintre care se detașează: Geo Bogza, Marcel Breslașu, Silviu Brucan, Pavel Apostol, Miron Constantinescu, Mișu Dragomir, Alexandru Jar, Iorgu Iordan, Dumitru Mircea, Mihail Roller, Mihail Sadoveanu, L. Tismăneanu, Sorin Toma, Sergiu Verona, Georg Scherg, Banyai Laszlo, Nagy Istvan, Szabo Istvan, Robotos Imre etc.³²

În anul 1961, sunt difuzate „Instrucțiunile nr. 3406/1960 privind stabilirea categoriilor fondurilor de cărți din biblioteci, regimul de păstrare și circulație a tipăriturilor și eliminarea unor tipărituri necorespunzătoare“, act ce articulează mecanismul de interdicție a cărților pentru următoarea perioadă. Este o redimensionare și o statuare punctuală a operațiilor biblioteconomice și administrative din cadrul procesului de epurare a publicațiilor. În primul capitol al acestor instrucțiuni, sunt *redefinite* conținutul celor trei fonduri din componența bibliotecilor: uzual, documentar, special.

Un al doilea segment problematic care se detașează din aceste instrucțiuni vizează operația de *clasificare* a cărților, fie la nivel central (Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor), fie la nivel local. Operațiunea de clasificare la nivel local se face „în baza unui plan de desfășurare a acțiunii; acest plan va fi comunicat în scris *confidențial* (s.n.) Ministerului Învățământului și Culturii - Fondul de Stat al cărții, formând o bază de *control* (s.n.)“. Deci, confidențialitatea și controlul sunt cuvintele cheie ale acestei acțiuni aferente fenomenului interdicțional.

Accesul în „Fondul special“ este o altă temă definită în textul acestor instrucțiuni și este configurat în principal de trei componente

specifice restricției: *separarea* (registru de inventar separat, cataloage separate, consultarea în încăperi separate), *limitarea lecturii* (prin aprobări obținute de la conducerea instituțiilor centrale în cazul bibliotecilor ministerelor și instituțiilor naționale, prin aprobări de la rector sau prorector în cazul bibliotecilor universitare, prin aprobări de la conducerea instituției, în cazul bibliotecilor publice) și *controlul cititorului și al lecturii* („bibliotecile vor păstra separat evidența publicațiilor consultate în registrul cititorilor“).³³ Aceste trei componente oferă o elocventă *arhitectură a secretului*, instituționalizat în zona bibliotecilor sau, mai bine zis, developează o existență paralelă a bibliotecii, ce se exprimă printr-o interfață angulară și care poate fi imaginată ca locul de conjuncție al celor două triunghiuri sau elipse ale unei *clepsidre*. Deci arhitectura secretului poate fi sugerată grafic de conturul unei clepsidre.

Un alt capitol al acestor instrucțiuni vizează „*eliminarea* (s.n.) din bibliotecă a unor tipărituri necorespunzătoare“, pe baza cataloagelor de cărți editate de Ministerul Învățământului și Culturii. Transmiterea acestei acțiuni, precum și controlul realizării ei se face ierarhic (minister - secțiile teritoriale de învățământ și cultură, ca organisme politice locale, direcțiunea bibliotecii). Termenul de executare este fixat în mod *imperativ* de la 10 la 30 de zile, în funcție de mărimea bibliotecii. Selecția publicațiilor indezirabile se face, așadar, conform listelor întocmite de organismele centrale, dar, din acest moment, se inițiază o *delegare de autoritate politică* a conducătorilor bibliotecilor, care pot „face propuneri pentru eliminarea din fondurile uzuale și a altor tipărituri necorespunzătoare“. Importanța acțiunii și conotațiile ei politice determină ca, în art. 20, să fie instituit controlul acestor activități de către șeful regional al secțiilor de învățământ și cultură, care, la rândul lui, raportează confidențial activitatea sa forurilor centrale.

În anexa acestor instrucțiuni sunt nominalizate sau categorisite bibliotecile care au dreptul la deținerea de „fonduri speciale și documentare“. Cert este că aceste instrucțiuni din 1960 sunt sinteza și concluziile a peste zece ani de activitate în promovarea acțiunii de secretizare a cărților.

Acțiunile propriu-zise, aferente Instrucțiunilor 3406/1960, în cadrul Bibliotecii Universitare din Cluj încep prin *prelucrarea* lor sau decodificarea lor în cadrul colectivului de bibliotecari, apelându-se în acest sens și la șefii de catedră, precum și la decanii facultăților.

A doua etapă a constituit-o *elaborarea de planuri interne de măsuri*, reluate anual, care cuprind trei direcții de lucru: *reclasarea* (reclasificarea) fondului de publicații, potrivit instrucțiunilor, reglementarea *circulației* și *eliminarea* publicațiilor necorespunzătoare. Alături de statuarea unor acțiuni strict biblioteconomice aferente planului de măsuri, este reclamată, totodată, și o *pregătire politică* a personalului executant: „va trebui să desfășurăm o activitate vie de lămurire a tov. nemembri de partid, în primul rând în cadrul ședințelor de grupă sindicală și prin muncă individuală, pentru a se combate atitudinea de nepăsare, superficialitate sau autoliniștire în ce privește asigurarea regimului de circulație a fondurilor“.³⁴

Constituirea fondului documentar sau special începe de la bibliotecile de catedră, unde se petrece prima etapă a „lucrărilor de epurare“. Debutul activității planează în echivoc, vis-à-vis de distribuirea cărților între segmentul documentar și cel special. În vocabularul de lucru biblioteconomic se întâlnesc expresii care denotă acest aspect și anume cărțile susceptibile de interdicție sunt denumite „*material dubios*“. Clarificarea și sistematizarea acestui „material dubios“ angajează mai multe nivele de lucru și de decizie: bibliotecarul, catedra, consiliul științific al facultății, precum și nivelul care reprezintă instanța politică cea mai înaltă în universitate, și anume secretarul de partid: „La biblioteca

catedrei de pedagogie - psihologie s-au întocmit liste cu material dubios. Materialul documentar este deja separat. În ce privește materialul dubios, tov. director N. arată că aprecierea trebuie să se facă de către catedră, cele mai dificile în cadrul consiliului științific după ce s-au discutat cu secretarul organizației de bază de la universitate. E bine ca bibliotecarul să aibă numele celor din colectivul de la catedră și etapele prin care a trecut problema pentru a se putea vedea oricând că a existat o preocupare sistematică. Tov. N. mai arată că la catedra de pedagogie, cărțile referitoare, de ex., la problemele de eugenie sunt considerate ca material „S” și trebuie aduse la centrală”.³⁵ Cărțile din fondul special sunt centralizate, așadar, dinspre catedre și filiale spre depozitele centrale ale bibliotecii.

În decembrie 1961 se efectuează un control al acțiunii de epurare a cărților la toate bibliotecile institutelor de învățământ superior din Cluj, constatându-se deficiențe în sensul că nu au fost operate în integralitate cărțile pe diverse paliere interdicționale. Un succint inventar al observațiilor făcute de comisia de control este ilustrativ pentru titlurile de cărți cenzurate: la raftul liber al Bibliotecii Centrale Universitare se mai găsește scurta biografie a lui Stalin, precum și cărți ale lui Miron Constantinescu și Malinkov; la fondul documentar sunt cărți care ar fi trebuit să intre în fondul special, precum: Stelian Popescu - „Problema națională la granița de Vest”, Salazar Oliviera - „Doctrina și organizarea revoluției”, Ioo Tibor - „Naționalismul maghiar”; la catedra de materialism dialectic și istoric s-a găsit cartea lui Hitler - „Mein Kampf”; la Facultatea de Drept, s-a depistat cartea lui C. Titel Petrescu - „Codul național”; la Facultatea de Filologie Mihai Eminescu - „ediții vechi cu poezia naționalistă „Doina”; la Facultatea de Istorie, N. Iorga - „Acțiunea României în Bulgaria cu ostașii noștri” și „Revista istorică română 1940 - 1944” etc.

Periodic, șefii de serviciu sau șefii bibliotecilor filiale prezentau „note informative“ direcțiunii bibliotecii, în care se raportau acțiunile de epurare efectuate și personalul care a fost implicat efectiv în această activitate.³⁶ De asemenea, trebuie menționate întâlnirile de lucru ale conducerii bibliotecilor de învățământ superior din Cluj și din rețeaua învățământului transilvănean. O astfel de ședință de lucru a fost cea din 16 mai 1964, ținută după Declarația din aprilie a Guvernului român care, în plan cultural și științific, repercutează asupra atenuării proletcultismului și dogmatismului. În cadrul acestei ședințe s-a hotărât trecerea de la fondul secret la fondul uzual a lucrărilor cu caracter tehnico - științific, dar maniera în care urma să se facă această trecere trebuia să stea sub semnul discreției și al unei acțiuni aparent de rutină. Deci, *ieșirea din secret* se realizează și în acest caz *în secret*, capcanele secretului se reduplică în alte forme de expresie, iar categoria secretului se insinuează într-o existență paralelă.

NOTE

¹ Nițescu, M., **Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii**, Editura Humanitas, București, 1995, p. 52.

² *Ibidem*, p. 55.

³ **Publicații scoase până la 1 august 1945**, Ed. Ministerul Propagandei, București, 1945.

⁴ *Ibidem*, p. 5.

⁵ Arhiva Bibliotecii Centrale Universitare, Dos. nr. 22/1945.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ **Publicații interzise până la 1 mai 1948**, Ed. Ministerului Artelor și Informațiilor, București, 1948.

⁹ *Ibidem*, p. 6.

- ¹⁰ **Ibidem**, p. 11.
- ¹¹ **Ibidem**, p. 9.
- ¹² **Ibidem**, p. 11.
- ¹³ **Ibidem**.
- ¹⁴ **Ibidem**, passim.
- ¹⁵ **Ibidem**, p. 7.
- ¹⁶ **Ibidem**, p. 13.
- ¹⁷ Răutu, L., **Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale**, București, 1949.
- ¹⁸ **Ibidem**, p. 51.
- ¹⁹ **Ibidem**, p. 63.
- ²⁰ **Ibidem**, p. 37.
- ²¹ **Ibidem**, p. 45.
- ²² Arhiva Bibliotecii Centrale Universitare, Dos. nr. 1, Instrucțiuni 1950, Anexa nr. 1.
- ²³ **Ibidem**. BCU Cluj / Central University Library Cluj
- ²⁴ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Adresa nr. 18/1949.
- ²⁵ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act nr. 11, 6 octombrie 1951.
- ²⁶ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act nr. 1134/1955.
- ²⁷ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act nr. 9, 7 iulie 1950.
- ²⁸ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act nr. 190/1951.
- ²⁹ **Ibidem**.
- ³⁰ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act nr. 8/1950.
- ³¹ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act din 22 februarie 1957.
- ³² **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act nr. 360/1959.
- ³³ **Instrucțiunile nr. 3406/1960**, Confidențial 0021, în Dos. nr. 1/04/1961.
- ³⁴ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act nr. 1/1961.
- ³⁵ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act din 6 august 1962.
- ³⁶ **Ibidem**, Dos. nr. 1/Act din 16 mai 1964.